

Katarzyna Dunaj

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

karolinka1704@interia.pl

Sądy wojskowe jako organy wymiaru sprawiedliwości

Military Courts as Bodies of Administration of Justice

STRESZCZENIE

Artykuł poświęcony jest pozycji ustrojowej sądów wojskowych w Polsce – na tle Konstytucji z 1997 roku – jako organów sprawujących wymiar sprawiedliwości. Autorka określiła miejsce sądów wojskowych w systemie władzy sądowniczej. Wskazała, że sprawują one wymiar sprawiedliwości na podobnej zasadzie jak sądy powszechne i sądy administracyjne. Odnoszą się do nich konstytucyjne uwarunkowania regulujące pozycję innych sądów. Zapewniona jest zwłaszcza zasada niezależności sądów wojskowych i niezawisłości orzekających w nich sędziów. W dalszej części opracowania została przybliżona istota pojęcia „wymiar sprawiedliwości”. Odnosząc się do dyskusji na ten temat, autorka uznała, że na tle Konstytucji RP można mówić o przedmiotowym i podmiotowym aspekcie wymiaru sprawiedliwości. Na tym tle omówiła też specyfikę sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy wojskowe.

Słowa kluczowe: sądy wojskowe; wymiar sprawiedliwości; Konstytucja RP; władza sądownicza

1. UWAGI WSTĘPNE

Sądy wojskowe występują wspólnie w wielu państwach demokratycznych¹. Tradycja ich utrzymywania jest silnie zakorzeniona również w Polsce, co

¹ Spośród państw członkowskich NATO tylko w sześciu nie funkcjonują odrębne sądy wojskowe. W Niemczech orzekają one wyłącznie w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej, zaś w Portugalii funkcjonują jedynie w czasie wojny. Zob. więcej: A. Rogowska, *Zasadność organizacyjnego wyodrębnienia sądów wojskowych*, [w:] *Konstytucyjny model władzy sądowniczej w Polsce – wybrane problemy*, pod red. M. Jabłońskiego, S. Jarosz-Żukowskiej, Wrocław 2013, s. 189–191; J. Krawiec, S.M. Przyjemski, *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 2, s. 6–7.

najmniej od początków II Rzeczypospolitej². Dzieje się tak, mimo że instytucja sądów wojskowych budzi liczne kontrowersje³, zwłaszcza z punktu widzenia ich niezależności wobec innych organów państwowych i niezawisłości orzekających w nich sędziów, będących członkami sił zbrojnych.

W niniejszym artykule zostanie poddana analizie pozycja ustrojowa sądów wojskowych w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku⁴ jako jednego z organów sprawujących wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej. W pierwszej kolejności zostanie ukazane miejsce sądów wojskowych w systemie organów sprawujących władzę sądowniczą. Następnie autorka przybliży istotę pojęcia „wymiar sprawiedliwości”. Na tym tle zostanie omówiona specyfika sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy wojskowe.

2. SĄDY WOJSKOWE JAKO ORGANY WŁADZY SĄDOWNICZEJ NA TLE PRZEPISÓW KONSTYTUCJI RP Z 1997 ROKU

Punktem wyjścia w rozważaniach nad pozycją ustrojową sądów wojskowych w Polsce są postanowienia art. 10 Konstytucji deklarujące poszanowanie trójpodziału władz w wersji monteskiuszowskiej. Zgodnie z tym przepisem ustroj Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, władzę wykonawczą – Prezydent i Rada Ministrów, a władzę sądowniczą – sądy i trybunały.

Władzy sądowniczej został poświęcony w całości rozdział VIII Konstytucji. Zgodnie z przepisami otwierającymi ów rozdział (art. 173–177) sądy i trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz⁵, wymiar sprawiedliwości sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe, postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne, zaś sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów.

² Więcej na temat prawnych uwarunkowań sądownictwa wojskowego w Polsce w latach 1919–1997 zob. K. Dunaj, M. Giżyńska, *Konstytucyjne podstawy sądownictwa wojskowego w Polsce*, [w:] *Wymiar sprawiedliwości w Siłach Zbrojnych*, pod red. K. Dunaj, M. Stepnowskiej, Warszawa 2014, s. 19–21.

³ Pojawiały się one również w czasie prac nad Konstytucją RP z 1997 roku. Zob. A. Rogowska, *op. cit.*, s. 183–187.

⁴ Dz.U., nr 78, poz. 483 z późn. zm.

⁵ Używając określenia A. Ławniczaka, można stwierdzić, że art. 173 Konstytucji, traktując o odrębności i niezależności sądów i trybunałów od innych władz, podkreśla „pewien ekskluzywizm organów ferujących w Polsce wyroki” (A. Ławniczak, *Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej w Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjny model...*, s. 13). Por. S. Dąbrowski, *Władza sądownicza – definicja, funkcja, atrybuty*, [w:] *Pozycja ustrojowa sędziego*, pod red. R. Piotrowskiego, Warszawa 2015, s. 22–23.

Konsekwencje wynikające z wyliczenia w art. 175 ust. 1 Konstytucji typów sądów są dwójakiego rodzaju. Chodzi przede wszystkim o obowiązek ustawodawcy powołania do życia i utrzymania sądów wymienionych w komentowanym przepisie⁶. Konsekwencją tej regulacji jest ponadto zakaz tworzenia innego rodzaju sądów – przynajmniej w znaczeniu konstytucyjnym, tzn. spełniających cechy określone w art. 45 ust. 1 Konstytucji i sprawujących wymiar sprawiedliwości.

Mimo że ustrojodawca wprowadza wyraźną różnicę między sądami i trybunałami, zastrzegając sądom sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, to jednak – uznając podobieństwo strukturalne i funkcjonalne – zaliczył sądy i trybunały do jednolicie rozumianej władzy sądowniczej. Przekonuje o tym zwłaszcza treść art. 10 ust. 2 Konstytucji, zgodnie z którym władzę sądowniczą w Polsce sprawują sądy i trybunały⁷.

Wymiar sprawiedliwości może być sprawowany wyłącznie przez sądy. Ich specyficznym rodzajem – ze względu na zakres właściwości – są sądy wojskowe. Mimo ewidentnej specyfiki muszą one odpowiadać cechom „sądu” w rozumieniu art. 45 Konstytucji. W szczególności musi być im zapewniona niezależność, zaś orzekającym w nich sędziom – niezawisłość. Niespełnienie tych standardów przekreślałoby możliwość sprawowania wymiaru sprawiedliwości.

Konstytucja RP w żaden sposób nie różnicuje statusu prawnego sądów wojskowych wobec sądów powszechnych. Nie ma więc powodu, by wobec sądów wojskowych umniejszać konstytucyjne gwarancje ich niezależności i niezawisłości sędziów. Powodem tym nie może być zwłaszcza szczególny zakres właściwości sądów wojskowych (ich związek z funkcjonowaniem Sił Zbrojnych), tym bardziej że Konstytucja w ogóle nie wypowiedzi się w przedmiocie zakresu działania sądów wojskowych.

W przeciwieństwie do poprzednich przepisów konstytucyjnych nie ma powodu do używania na określenie sądów wojskowych terminu „sądy szczególne”, zwłaszcza że Konstytucja pozwala na ustanawianie sądów wyjątkowych tylko na czas wojny⁸. Nie można więc tworzyć innych sądów poza tymi, które zostały wymienione w art. 175 Konstytucji. Z tego powodu należy podzielić pogląd odmawiający zasadności posługiwania się pojęciem „sądy szczególne” na określenie sądów wojskowych⁹.

⁶ Ewentualna likwidacja sądownictwa wojskowego wymagałaby więc zmiany Konstytucji – S. Steinborn, *W sprawie optymalnego zakresu jurysdykcji sądów wojskowych*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 7–8, s. 59–60.

⁷ Na tle Konstytucji z 1997 roku przyjmuje się na ogół bez większych zastrzeżeń, że – obok Trybunału Stanu – również Trybunał Konstytucyjny zalicza się do organów władzy sądowniczej. Inny pogląd na ten temat prezentuje J. Trzcziński, *Komentarz do art. 173*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, pod red. L. Garlickiego, t. 1, Warszawa 1999, s. 3.

⁸ Sąd wyjątkowy odpowiada w pełnej mierze cechom sądu szczególnego (specjalnego).

⁹ Zob. W. Sokolewicz, *Konstytucyjna regulacja władzy sądowniczej*, [w:] *Konstytucja, ustroj, system finansowy państwa. Księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, pod red. T. Dębowskiej-

Za sąd w rozumieniu konstytucyjnym można uznać tylko taki organ, który odpowiada cechom określonym w art. 45 ustawy zasadniczej. Musi więc być to organ właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły. Zgodnie zaś z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka przymiot sądu przysługuje tylko takiemu organowi, którego cechuje niezależność wobec egzekutywy i legislatywy oraz uczestników postępowania, którego członkowie powoływani są na czas nieokreślony lub na kadencję o odpowiedniej długości¹⁰.

Jeżeli organ władzy publicznej nie spełnia wyżej określonych cech, nie może być uznany za sąd w rozumieniu konstytucyjnym¹¹, nawet jeżeli w swojej nazwie nosi nazwę „sąd”¹², gdyż nie odpowiada charakterystyce sądu w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji i nie sprawuje wymiaru sprawiedliwości¹³. Spełnienie powyższych warunków pozwala uznać, że organ jest „sądem”, co oznacza jego zdolność do realizacji zadań wymiaru sprawiedliwości i urzeczywistnienia prawa jednostki do sądu¹⁴.

W stosunku do sądów wojskowych należy stosować wszelkie wskazane wyżej wymogi, gdyż inaczej nie mogłyby one sprawować wymiaru sprawiedliwości w rozumieniu konstytucyjnym. Sąd wojskowy musi być organem niezależnym, co oznacza, że inne organy władzy publicznej nie są w stanie doprowadzić do zmiany lub uchylenia jego wyroku¹⁵, zaś sędzia sądu wojskowego – mimo że jest zawodowym żołnierzem podlegającym odpowiedzialności służbowej – musi cie-

Romanowskiej, Warszawa 1999, s. 156 i przypis 19. Zgodnie z przytoczonym poglądem sądami szczególnymi nie są również sądy administracyjne, uznawane za takie przed 1997 rokiem. Jeżeli można mówić na tle Konstytucji RP o szczególnym charakterze sądów wojskowych, to tylko w aspekcie ich ograniczonej jurysdykcji – tak M. Wielec, *Wyodrębnienie sądów wojskowych w Polsce jako podstawa do rzetelnego sprawowania wymiaru sprawiedliwości w postępowaniach karnych w państwach członkowskich NATO*, [w:] *Polskie prawo w procesie integracji europejskiej: dekada doświadczeń*, t. 1: *Wyzwania dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, pod red. C.T. Szyjko, Warszawa 2014, s. 105.

¹⁰ R. Ostafiński-Bodler, *Sądy wojskowe w polskich siłach zbrojnych i ich kompetencje w sprawach karnych w latach 1914–2002*, Toruń 2002, s. 409–410. Por. J. Podkowiak, *Wymogi europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczące sądownictwa wojskowego*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 3, s. 88–91.

¹¹ A. Zieliński, *Prawo do sądu i organizacja władzy sądowniczej*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, pod red. M. Zubika, Warszawa 2006, s. 485.

¹² Por. L. Garlicki, *Komentarz do art. 175*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, pod red. L. Garlickiego, t. 4, Warszawa 2005, s. 9. Powyższy wniosek dotyczy również „sądów”, które nie są organami władzy publicznej, a powoływane są przez samorządy zawodowe (gospodarcze) lub inne zrzeszenia i organizacje (np. sądy dyscyplinarne lub sądy arbitrażowe).

¹³ *Ibidem*, s. 9. Por. A. Wasilewski, *Władza sądownicza w nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 7, s. 6.

¹⁴ W. Sokolewicz, *op. cit.*, s. 164; K. Dunaj, M. Giżyńska, *op. cit.*, s. 23.

¹⁵ B. Banaszak, *Niezawisłość sędziowska i niezależność sądów*, [w:] *Konstytucyjny model...*, s. 38.

zyć się gwarancjami niezawisłości¹⁶. Podstawowym problemem dotyczącym sądownictwa wojskowego jest zagwarantowanie faktycznej (a nie tylko teoretycznej) właściwości, niezależności, bezstronności i niezawisłości (art. 45 Konstytucji). Brak spełnienia tych gwarancji nie pozwalałby uznać sądów wojskowych za organy wymiaru sprawiedliwości.

3. ISTOTA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Podstawowym zadaniem sądów jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej. Poza sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości sądy mogą podejmować również inne czynności, nie mogą one jednak przesłaniać podstawowego zadania sądów.

Na tle Konstytucji RP uważa się, że sądy posiadają monopol na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości¹⁷. Chodzi przy tym wyłącznie o sądy ustanowione w art. 175 Konstytucji, jako że – jak ustalono wyżej – niedopuszczalne jest tworzenie przez ustawodawcę innych sądów (szczególnych). Wymiar sprawiedliwości sprawują więc: Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne i sądy wojskowe.

Wymiaru sprawiedliwości – zgodnie z decyzją ustrojodawcy – nie sprawują natomiast trybunały (tj. Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu)¹⁸. Do czasu wejścia w życie Konstytucji z 1997 roku można było utożsamiać władzę sądowniczą ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości, gdyż Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu nie zaliczano do władzy sądowniczej. Pogląd taki był tym bardziej uzasadniony, że art. 1 Małej Konstytucji¹⁹ stanowił, iż organami państwa w zakresie władzy sądowniczej były niezawisłe sądy (nie było w tym przepisie mowy o Trybunale Konstytucyjnym ani o Trybunale Stanu). Wraz z wejściem w życie Konstytucji z 1997 roku pogląd pozwalający na utożsamianie władzy sądowniczej ze sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości stracił na aktualności²⁰. Stało się tak w wyniku zaliczenia Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Stanu

¹⁶ Do sędziów sądów wojskowych należy odnieść wszelkie gwarancje ich niezawisłości, jako że Konstytucja nie różnicuje statusu prawnego sędziów sądów powszechnych, administracyjnych i wojskowych.

¹⁷ Zob. wyrok TK z dnia 6 października 1998 roku, K 36/97 (OTK ZU 1998, nr 5, poz. 65).

¹⁸ Zob. krytycznie: W. Sokolewicz, *op. cit.*, s. 157–158; D. Dudek, *Trybunał Konstytucyjny jako organ władzy sądowniczej*, [w:] *Konstytucja. Trybunał Konstytucyjny*, pod red. C. Banasińskiego, J. Oniszczyka, Warszawa 1998, s. 151–154.

¹⁹ Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 roku o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U., nr 84, poz. 426 z późn. zm.).

²⁰ Zob. Z. Czeszejko-Sochacki, *Zarys modelu polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Prawo i kontrola jego zgodności z konstytucją*, pod red. E. Zwierzchowskiego, Warszawa 1997, s. 88–90.

– obok sądów – do organów władzy sądowniczej (art. 10 ust. 2) przy równoczesnym zagwarantowaniu sądom monopolu na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości (art. 175 ust. 1)²¹.

Niemniej teza o monopolu sądów na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości doznaje poważnego wyłomu w działalności orzeczniczej Trybunału Stanu. Należy uznać, że wydając wyrok w sprawie karnej, Trybunał Stanu sprawuje wymiar sprawiedliwości na podobnej zasadzie jak sąd powszechny²². Jest to jednak wyjątek wyraźnie dopuszczony przez Konstytucję i nie może stanowić pretekstu do podważania sądowego monopolu na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez ustawodawcę.

Pod względem etymologicznym pojęcie „wymiar sprawiedliwości” nawiązuje do łacińskiego *iurisdictio, iudicare* (orzekanie prawa)²³. Samo pojęcie „sprawiedliwość” (łac. *iustitia*) – ze względu na jego niejednoznaczność – należy do najbardziej spornych. Co prawda, sprawując wymiar sprawiedliwości, sąd opiera się na wiążących go normach prawnych, gdyż jego podstawową rolą jest stosowanie prawa, niemniej w procesie stosowania prawa sądy obowiązane są uwzględniać społeczne poczucie sprawiedliwości²⁴.

Przed wejściem w życie Konstytucji z 1997 roku nauka pojmowała „wymiar sprawiedliwości” w dwojaki sposób²⁵. Zwolennicy podejścia przedmiotowego uważali za sprawowanie wymiaru sprawiedliwości działalność polegającą na rozstrzyganiu sporów prawnych w imieniu państwa na podstawie przepisów obowiązującego prawa przez każdy organ państwowy (niekoniecznie sąd). Zwolennicy koncepcji podmiotowej uważali zaś, że sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości jest wyłącznie działalność niezawisłych sądów, które ferują wyroki w imieniu państwa²⁶. W okresie PRL-u istota sporu sprowadzała się *de facto* do określenia roli sądów w warunkach funkcjonowania „demokracji ludowej” i była mocno nacechowana czynnikiem politycznym.

Konstytucja RP nie definiuje terminu „wymiar sprawiedliwości”, traktując go jako pojęcie zastane. Wejście w życie Konstytucji z 1997 roku nie zakończyło dyskusji wokół znaczenia terminu „wymiar sprawiedliwości”, niemniej z pewnością ostrze sporu uległo stępieniu. Wśród zwolenników koncepcji przedmio-

²¹ Poglądu tego nie podziela J. Trzeciński, uznając, że nie ma wystarczających podstaw do uznania TK za organ władzy sądowniczej, w związku z czym władza sądowicza może być nadal utożsamiana z pojęciem wymiaru sprawiedliwości. J. Trzeciński, *op. cit.*, s. 5.

²² Por. M. Zubik, *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 3, s. 5–6.

²³ K. Piasecki, *Organizacja wymiaru sprawiedliwości w Polsce*, Kraków 2005, s. 13.

²⁴ Z. Świda, *Komentarz do art. 175 ust. 1*, [w:] *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, pod red. J. Bocia, Wrocław 1998, s. 275.

²⁵ Zob. M. Zubik, *op. cit.*, s. 7–8.

²⁶ L. Garlicki, *Komentarz do art. 175*, s. 2–3.

towej należy wymienić przede wszystkim L. Garlickiego²⁷, W. Sokolewicza²⁸ oraz B. Banaszaka²⁹. Zwolennikiem podejścia podmiotowego jest natomiast M. Zubik³⁰. Odnosząc się do owej polemiki, należy podnieść, że obie strony mają częściowo rację, gdyż na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości składają się elementy przedmiotowe i podmiotowe³¹. Bez wątplenia istotą wymiaru sprawiedliwości jest wiążące rozstrzygnięcie sporów o prawo, a Konstytucja ustanawia monopol sądów w tym względzie. Jeżeli organem wydającym ostateczne rozstrzygnięcie nie jest sąd spełniający standardy określone w art. 45 Konstytucji, nie można mówić o sprawowaniu przez taki organ wymiaru sprawiedliwości³².

Na tle aktualnej Konstytucji dominuje pogląd, iż pod pojęciem „wymiar sprawiedliwości” należy rozumieć „działalność państwa polegającą na wiążącym rozstrzygnięciu sporów o prawo, w których przynajmniej jedną ze stron jest jednostka lub inny podmiot podobny”³³. Jest to definicja akcentująca przedmiotowy aspekt wymiaru sprawiedliwości. Nie ulega jednak wątpliwości, że w demokratycznym państwie prawnym wymiar sprawiedliwości mogą sprawować jedynie niezależne sądy (aspekt podmiotowy), dlatego należy uznać, że na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji RP składają się elementy przedmiotowe i podmiotowe³⁴. Jeżeli więc jest mowa o sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości przez sądy wojskowe, nie wystarczy stwierdzenie, iż dysponują one kompetencją do wiążącego rozstrzygnięcia sporów o prawo zgodnie z zakresem swojej właściwości, lecz – jak to ustalono wyżej – muszą one spełniać wszelkie standardy konstytucyjne, zwłaszcza w obszarze niezależności tych sądów i niezawisłości sędziów.

Zasada monopolu sądów na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości oznacza, że wyłączona jest w tym obszarze właściwość organów legislatywy i egzekutywy³⁵. Na tle tej definicji dyskusyjna wydaje się być rola trybunałów. Istnieje

²⁷ *Idem*, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2014, s. 322.

²⁸ W. Sokolewicz, *op. cit.*, s. 158. Por. Z. Czeszejko-Sochacki, *O wymiarze sprawiedliwości w świetle Konstytucji, międzynarodowych standardów i praktyki*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 9, s. 3 i n.

²⁹ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2001, s. 604.

³⁰ M. Zubik, *op. cit.*, s. 8.

³¹ Nieco inaczej Z. Czeszejko-Sochacki (*O wymiarze...*, s. 4), który wyróżnia aspekt funkcjonalny, przedmiotowy i podmiotowy wymiaru sprawiedliwości.

³² Por. L. Garlicki, *Komentarz do art. 175*, s. 5–6. Zapewnienie sądowi monopolu na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości stanowi gwarancję ochrony praw i wolności jednostki – S. Gołonka, C. Czech-Śmiałkowski, *Niezależność sądów i niezawisłość sędziów w prawie i orzecznictwie międzynarodowym*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 1, s. 17.

³³ L. Garlicki, *Polskie prawo...*, s. 322. Por. W. Sokolewicz, *op. cit.*, s. 158; A. Żurawik, *Ustrój sądownictwa w Polsce*, Warszawa 2013, s. 16.

³⁴ Por. B. Szmulik, *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008, s. 33–34.

³⁵ K. Piasecki, *op. cit.*, s. 27.

jednak ryzyko, że rozszerzenie sprawowania wymiaru sprawiedliwości na inne organy niż sądy będzie stanowiło pretekst do naruszenia monopolu sądowego wymiaru sprawiedliwości. Można jednak tego niebezpieczeństwa uniknąć, stawiając warunek, by ów inny organ odpowiadał konstytucyjnym standardom sądów i sędziów, tj. cieszył się zasadą niezależności i niezawisłości jego członków.

4. SPECYFIKA SPRAWOWANIA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI PRZEZ SĄDY WOJSKOWE

Niezależnie od specyfiki sądów wojskowych na tle Konstytucji RP nie może być mowy o wyróżnieniu jakiegokolwiek „wojskowego wymiaru sprawiedliwości”³⁶. Sprawia ono bowiem wrażenie, że dla różnych obywateli funkcjonuje inny wymiar sprawiedliwości³⁷. Można jednak mówić o sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej i na tym tle poszukiwać roli sądów wojskowych³⁸.

Specyfika sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez sądy wojskowe sprowadza się w pierwszej mierze do szczególnego zakresu ich właściwości. Istotą sądownictwa wojskowego jest – niemal we wszystkich państwach, gdzie ono funkcjonuje – orzekanie w przedmiocie przestępstw popełnionych przez żołnierzy³⁹. Rzecz ta jest na tyle rozpoznana przez naukę, że ustrojodawca nie uznał za stosowne wypowiedzieć się w najmniejszym chociażby zakresie o właściwości sądów wojskowych. Inaczej jest w przypadku sądów powszechnych i sądów administracyjnych. Konstytucja ustanawia zasadę domniemania właściwości sądów powszechnych (art. 177)⁴⁰ i określa zakres właściwości sądów administracyjnych jako sprawowanie kontroli nad administracją publiczną. Z tak określo-

³⁶ Por. M. Laskowska, *Sądy wojskowe*, [w:] *System organów ochrony prawnej w Polsce. Podstawowe instytucje*, pod red. M. Kruk, Warszawa 2008, s. 99.

³⁷ J. Krawiec, S.M. Przyjemski, *op. cit.*, s. 3.

³⁸ K. Dunaj, M. Giżyńska, *op. cit.*, s.24–25.

³⁹ B. Banaszak, *Przesłanki i cele reformy sądownictwa wojskowego*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 6, s. 69. Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 roku – Prawo o ustroju sądów wojskowych (t.j. Dz.U. z 2015 roku, poz.1198) sądy wojskowe sprawują w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych w zakresie przewidzianym w ustawach oraz orzekają w innych sprawach, jeżeli zostały one przekazane do ich właściwości odrębnymi ustawami. W wypadkach przewidzianych w ustawach sądy wojskowe sprawują wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych w stosunku do osób nienależących do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Właściwość sądów wojskowych określają art. 647–649 k.p.k. (ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego, Dz.U., nr 89, poz. 555 z późn. zm.). Zob. J. Kostrubiec, *Wymiar sprawiedliwości w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Prawo obronne Rzeczypospolitej Polskiej w zarysie*, pod red. M. Czuryk, W. Kitlera, Warszawa 2014, s. 251 i n.

⁴⁰ Zob. M. Zubik, *op. cit.*, s. 6; W. Skrzydło, *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 roku*, Kraków 2002, s.217.

nej regulacji konstytucyjnej wynika przede wszystkim to, że kompetencje sądów wojskowych z zakresu wymiaru sprawiedliwości nie mogą być interpretowane w sposób rozszerzający. Ustawodawca powinien w sposób ścisły (enumeratywny) określić ich właściwość⁴¹.

O ile trudno za osobliwość uznać sprawowanie jurysdykcji w sprawach karnych, o tyle zakres podmiotowy odpowiedzialności przed sądami wojskowymi stanowi o ich istocie. Dotyczy on – jak wskazano wyżej – żołnierzy w czynnej służbie wojskowej, członków sił zbrojnych. W wielu państwach (również w Polsce), zarówno dawniej, jak i obecnie, uznaje się za stosowne poddać żołnierzy jurysdykcji sądów wojskowych z racji na specyfikę działania sił zbrojnych i charakter przestępstw związanych ze sferą wojskowości. Z najwyższą zaś ostrożnością należy podchodzić do rozszerzania jurysdykcji sądów wojskowych na osoby cywilne, w tym cywilnych pracowników sił zbrojnych⁴². W przypadku rozwiązania Konstytucji RP należy mieć na względzie domniemanie właściwości sądów powszechnych. Dla pociągnięcia osób cywilnych do odpowiedzialności przed sądami wojskowymi należy poszukiwać szczególnie starannego uzasadnienia aksjologicznego⁴³. W efekcie należy uznać, że sądy wojskowe w rozumieniu konstytucyjnym są sądami karnymi, które posiadają właściwość określoną głównie na podstawie kryterium podmiotowego⁴⁴.

Przy milczeniu Konstytucji zakres właściwości sądów wojskowych został przekazany do uznania ustawodawcy⁴⁵. Jego swoboda nie jest jednak pełna, gdyż musi uwzględnić – niezależnie od domniemania właściwości sądów powszechnych⁴⁶ – przedstawione wyżej konsekwencje wynikające z istoty sądownictwa wojskowego. Każda decyzja o rozszerzeniu jurysdykcji sądów wojskowych musi znajdować odpowiednie uzasadnienie. Może nim być zwłaszcza zapewnienie odpowiedniego sprawowania wymiaru sprawiedliwości⁴⁷.

⁴¹ K. Dunaj, M. Giżyńska, *op. cit.*, s. 26 i przytoczone tu orzecznictwo; J. Kostrubiec, *op. cit.*, s. 252.

⁴² Zob. S. Steinborn, *op. cit.*, s. 71–76.

⁴³ Pogląd taki wygłosił Europejski Trybunał Praw Człowieka i znajduje on pełne odniesienie do polskich rozwiązań prawnych. Zob. L. Garlicki, *Pojęcie i cechy „sądu” w świetle orzecznictwa Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, [w:] *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego*, Gdynia, 24–26 kwietnia 2008 roku, pod red. A. Szmyta, Gdańsk 2008, s. 151–152.

⁴⁴ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2008, s. 344.

⁴⁵ Zgodnie z art. 176 ust. 2 Konstytucji ustroj i właściwość sądów oraz postępowanie przed sądami określają ustawy. Zakres jurysdykcji sądów wojskowych nie może więc być określony w drodze aktów podstawowych (rozporządzeń).

⁴⁶ Z czego wynika, że właściwość sądu powszechnego zostanie zachowana zawsze, o ile przepis ustawy nie ustanawia w sposób bezpośredni jurysdykcji innego sądu – A. Zieliński, *Prawo do sądu a struktura sądownictwa*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 4, s. 25.

⁴⁷ Por. S. Steinborn, *op. cit.*, s. 60.

Pewna osobliwość występuje również w realizacji zasady dwuinstancyjności postępowania sądowego⁴⁸. Ustrojodawca użył w art. 175 ust. 1 liczby mnogiej („sądy wojskowe”), podobnie jak w przypadku sądów powszechnych i administracyjnych. Wypływa stąd wniosek, że nie można w odniesieniu do sądów wojskowych czynić wyjątku od zasady dwuizbowości postępowania sądowego⁴⁹, zaś obowiązkiem ustawodawcy jest utworzenie przynajmniej dwóch szczebli sądownictwa wojskowego⁵⁰. Jak wiadomo, na podstawie ustawy – Prawo o ustroju sądów wojskowych funkcjonują wojskowe sądy garnizonowe i wojskowe sądy okręgowe. Na czele struktury sądownictwa wojskowego stoi Izba Wojskowa Sądu Najwyższego. Sprawuje ona funkcje sądu odwoławczego w razie wydania wyroku w pierwszej instancji przez wojskowy sąd okręgowy⁵¹. Należy jednak wyraźnie stwierdzić, że Izba Wojskowa Sądu Najwyższego nie może być określona mianem sądu wojskowego, gdyż stanowi część Sądu Najwyższego, który sprawuje nadzór judykacyjny nad działalnością sądów powszechnych i sądów wojskowych.

5. PODSUMOWANIE

Jak wynika z powyższych ustaleń, sądy wojskowe stanowią integralną część władzy sądowniczej w rozumieniu art. 10 ust. 2 Konstytucji, mimo oczywistej specyfiki w sferze organizacji (zwłaszcza jeśli chodzi o skład osobowy) i sprawowania wymiaru sprawiedliwości, ograniczonego w zasadzie do spraw karnych żołnierzy pozostających w czynnej służbie wojskowej. Skutkiem uznania, że sąd wojskowy jest „sądem” w rozumieniu art. 45 Konstytucji jest konstatacja, iż dostęp do wymiaru sprawiedliwości sprawowanego przez ten sąd stanowi realizację prawa jednostki do sądu. W ten sposób sądy wojskowe – jako organy wymiaru sprawiedliwości – należy zaliczyć do systemu instytucjonalnych gwarancji praw i wolności jednostki.

Powyższe ustalenia zostały poczynione na tle aktualnie obowiązujących przepisów Konstytucji RP. Inną kwestią, wymagającą oddzielnych studiów, jest sama zasadność wyodrębnienia sądownictwa wojskowego. Należy sądzić, że w chwili

⁴⁸ Jak zwraca się uwagę w literaturze, dwuinstancyjność postępowania sądowego jest częścią szerszej zasady konstytucyjnej dwuinstancyjności postępowania, którą Konstytucja odnosi w art. 78 również do decyzji administracyjnych. Zob. M. Karpiuk, *Dwuinstancyjność postępowania jako warunek sprzyjający poprawie jakości działania administracji publicznej realizowany w ramach standardów sprawiedliwości proceduralnej*, [w:] *Wyzwania i dylematy związane z funkcjonowaniem administracji publicznej*, pod red. E. Jasiuk, G.P. Maja, Radom 2012, s. 383–388.

⁴⁹ Wyjątkiem może być jedynie „czas wojny”, o ile ustawodawca zdecyduje się powiązać instycję sądów wyjątkowych (trybu doraźnego) z sądownictwem wojskowym.

⁵⁰ B. Banaszak, *Przesłanki i cele reformy...*, s. 73.

⁵¹ Inaczej – jak wiadomo – wygląda struktura sądownictwa powszechnego z racji na funkcjonowanie sądów apelacyjnych, które wykonują funkcje sądu odwoławczego od wyroków wydanych w pierwszej instancji przez sądy okręgowe. Por. J. Kostrubiec, *op. cit.*, s. 263.

obecnej nie ma okoliczności sprzyjających weryfikacji decyzji ustrojodawcy podjętej w 1997 roku, co nie zwalnia oczywiście świata nauki od dyskusji nad kwestią potrzeby utrzymywania sądów wojskowych, mając na uwadze z jednej strony ich specyfikę, a z drugiej – potrzebę zapewnienia równej ochrony wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak B., *Niezawisłość sędziowska i niezależność sądów*, [w:] *Konstytucyjny model władzy sądowniczej w Polsce – wybrane problemy*, pod red. M. Jabłońskiego, S. Jarosz-Żukowskiej, Wrocław 2013.
- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2001.
- Banaszak B., *Przesłanki i cele reformy sądownictwa wojskowego*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 6.
- Czeszejko-Sochacki Z., *O wymiarze sprawiedliwości w świetle Konstytucji, międzynarodowych standardów i praktyki*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 9.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Zarys modelu polskiego Trybunału Konstytucyjnego*, [w:] *Prawo i kontrola jego zgodności z konstytucją*, pod red. E. Zwierzchowskiego, Warszawa 1997.
- Dąbrowski S., *Władza sądownicza – definicja, funkcja, atrybuty*, [w:] *Pozycja ustrojowa sędziego*, pod red. R. Piotrowskiego, Warszawa 2015.
- Dudek D., *Trybunał Konstytucyjny jako organ władzy sądowniczej*, [w:] *Konstytucja. Trybunał Konstytucyjny*, pod red. C. Banasińskiego, J. Oniszczyka, Warszawa 1998.
- Dunaj K., Giżyńska M., *Konstytucyjne podstawy sądownictwa wojskowego w Polsce*, [w:] *Wymiar sprawiedliwości w Siłach Zbrojnych*, pod red. K. Dunaj, M. Stepnowskiej, Warszawa 2014.
- Garlicki L., *Komentarz do art. 175*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, pod red. L. Garlickiego, t. 4, Warszawa 2005.
- Garlicki L., *Pojęcie i cechy „sądu” w świetle orzecznictwa Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, [w:] *Trzecia władza. Sądy i trybunały w Polsce. Materiały Jubileuszowego Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, Gdynia, 24–26 kwietnia 2008 roku*, pod red. A. Szyta, Gdańsk 2008.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2014.
- Golonka S., Czech-Śmiałkowski C., *Niezależność sądów i niezawisłość sędziów w prawie i orzecznictwie międzynarodowym*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 1.
- Karpiuk M., *Dwuinstancyjność postępowania jako warunek sprzyjający poprawie jakości działania administracji publicznej realizowany w ramach standardów sprawiedliwości proceduralnej*, [w:] *Wyzwania i dylematy związane z funkcjonowaniem administracji publicznej*, pod red. E. Jasiuk, G.P. Maja, Radom 2012.
- Kostrubiec J., *Wymiar sprawiedliwości w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Prawo obronne Rzeczypospolitej Polskiej w zarysie*, pod red. M. Czuryk, W. Kitlera, Warszawa 2014.
- Krawiec J., Przyjemski S.M., *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2005, nr 2.
- Laskowska M., *Sądy wojskowe*, [w:] *System organów ochrony prawnej w Polsce. Podstawowe instytucje*, pod red. M. Kruk, Warszawa 2008.
- Ławniczak A., *Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej w Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucyjny model władzy sądowniczej w Polsce – wybrane problemy*, pod red. M. Jabłońskiego, S. Jarosz-Żukowskiej, Wrocław 2013.
- Ostafiński-Bodler R., *Sądy wojskowe w polskich siłach zbrojnych i ich kompetencje w sprawach karnych w latach 1914–2002*, Toruń 2002.

- Piasecki K., *Organizacja wymiaru sprawiedliwości w Polsce*, Kraków 2005.
- Podkowiak J., *Wymogi europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności dotyczące sądownictwa wojskowego*, „Przegląd Sejmowy” 2010, nr 3.
- Rogowska A., *Zasadność organizacyjnego wyodrębnienia sądów wojskowych*, [w:] *Konstytucyjny model władzy sądowniczej w Polsce – wybrane problemy*, pod red. M. Jabłońskiego, S. Jarosz-Zukowskiej, Wrocław 2013.
- Skrzydło W., *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 roku*, Kraków 2002.
- Sokolewicz W., *Konstytucyjna regulacja władzy sądowniczej*, [w:] *Konstytucja, ustrój, system finansowy państwa. Księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, pod red. T. Dębowskiej-Romanowskiej, Warszawa 1999.
- Steinborn S., *W sprawie optymalnego zakresu jurysdykcji sądów wojskowych*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 7–8.
- Szmulik B., *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2008.
- Świda Z., *Komentarz do art. 175 ust. 1*, [w:] *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, pod red. J. Bocia, Wrocław 1998.
- Trzciniński J., *Komentarz do art. 173*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, pod red. L. Garlickiego, t. 1, Warszawa 1999.
- Wasilewski A., *Władza sądownicza w nowej Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 7.
- Wielec M., *Wyodrębnienie sądów wojskowych w Polsce jako podstawa do rzetelnego sprawowania wymiaru sprawiedliwości w postępowaniach karnych w państwach członkowskich NATO*, [w:] *Polskie prawo w procesie integracji europejskiej: dekada doświadczeń*, t. 1: *Wyzwania dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, pod red. C.T. Szyjko, Warszawa 2014.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2008.
- Zieliński A., *Prawo do sądu a struktura sądownictwa*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 4.
- Zieliński A., *Prawo do sądu i organizacja władzy sądowniczej*, [w:] *Księga XX-lecia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, pod red. M. Zubika, Warszawa 2006.
- Zubik M., *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 3.
- Żurawik A., *Ustrój sądownictwa w Polsce*, Warszawa 2013.

SUMMARY

The article is devoted to position of military courts in Poland – in the light of Constitution of 1997 – as bodies of administration of justice. The author has identified the place of military courts in the system of judicial power. She has indicated they exercise justice in a similar way as the ordinary courts and administrative courts. Constitutional conditions governing the position of other courts also refer to military courts. It is guaranteed in particular the principle of independence of military courts and judges adjudicating in them. Hereafter the author explained the essence of the concept of administration of justice. Referring to the discussion on this topic the author recognized the objective and subjective aspect of administrative of justice may be found in the light of the Constitution of Republic of Poland. The author discussed the specifics of the administration of justice by military courts against this background.

Keywords: military courts; administration of justice; Constitution of Republic of Poland; judicial power